

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

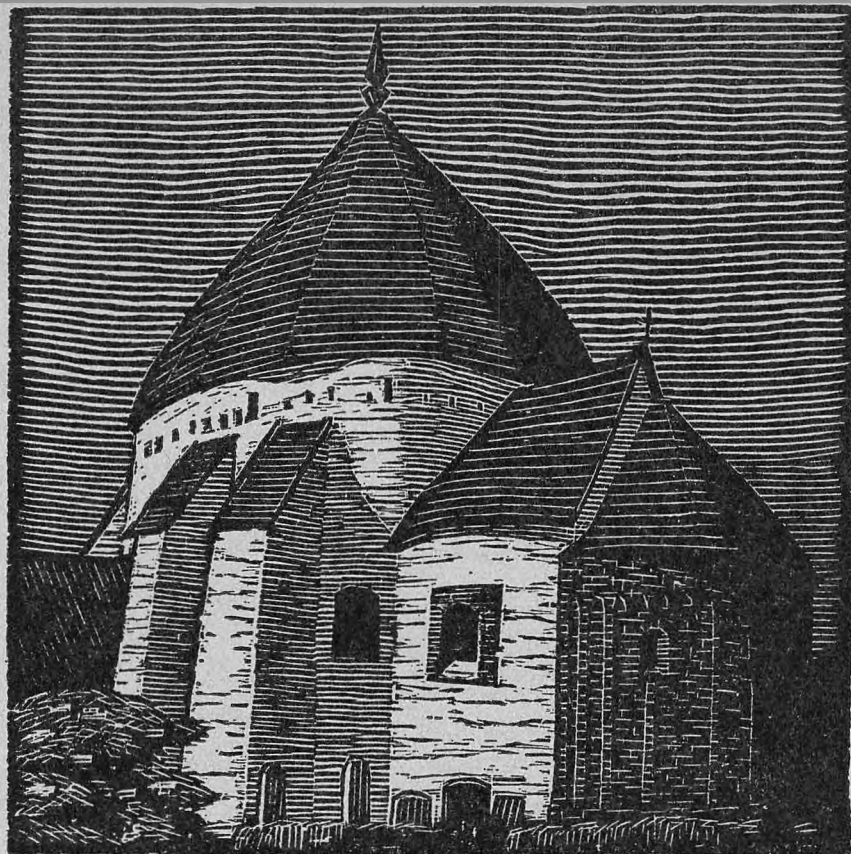
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

ØSTERLARS KIRKE

Sct. Laurentius Kirke

Kortfattet gennemgang af
Østerlars rundkirke

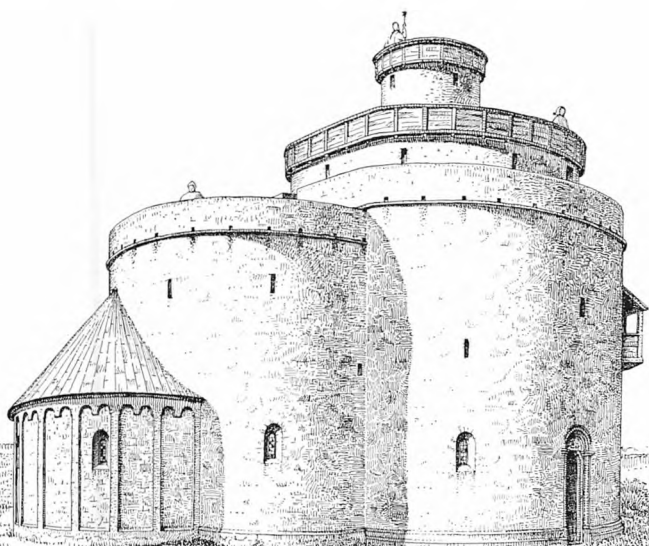
ved

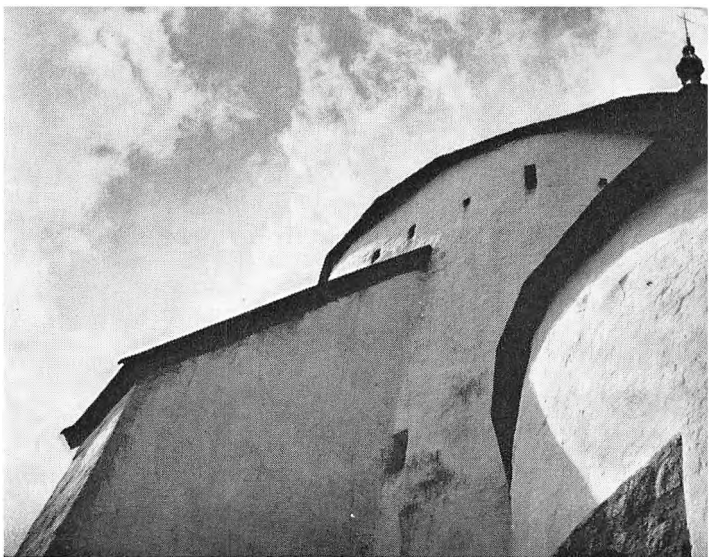
Carl Nepper-Christensen

1967

udgivet af Østerlars menighedsråd

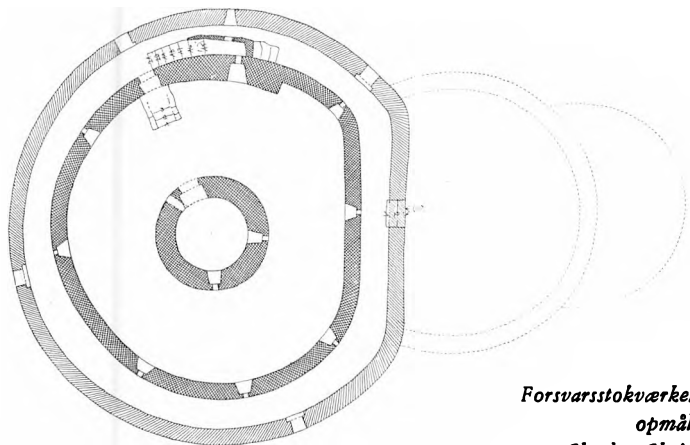
Lidt historie

*»Den 25. Juli 1852 visiterede jeg for anden Gang i Øster Lars Kirke. Den underlige Kirke er vel vedligeholdt, men Orglet forstummet, fordærvet af Fugtighed. Sognepræst Bruun prædikede. Katechisatio-
nen god. Af Ældre vare Mange til Stede og syntes agtsomme. Meget faae Unge i Forhold til Folkemængden. Disse svarede dog godt«.*

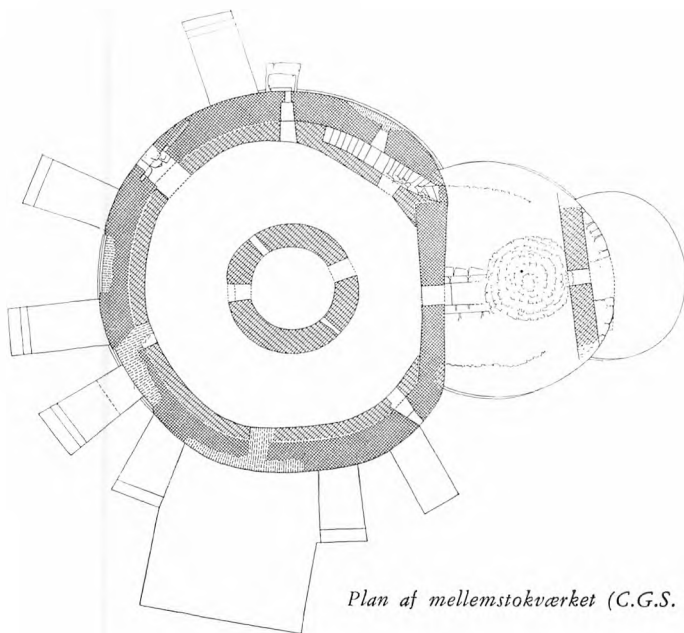
Sådan skrev biskop, kgl. konfessionarius, dr. theol. J. P. Mynster for over 100 år siden i sin visitatsbog. Den »underlige« kirke er Danmarks største og vel bedst kendte middelalderlige rundkirke.

Første gang den omtales er 30. august 1332 »som havende ydet 10 øre penge til pavestolen«. Den benævnes stadig efter sin værnehelgen Sct. Laurentius, på dansk Sct. Lars, men fra omkring år 1600 har man føjet et Øster til navnet for at adskille den fra Nylars kirke, viet til Sct. Nicolaus og gennem hvis danske navneform Nilaus, der er sket en omtydning til Nylars under påvirkning af det helt korrekte (Øster) Lars.

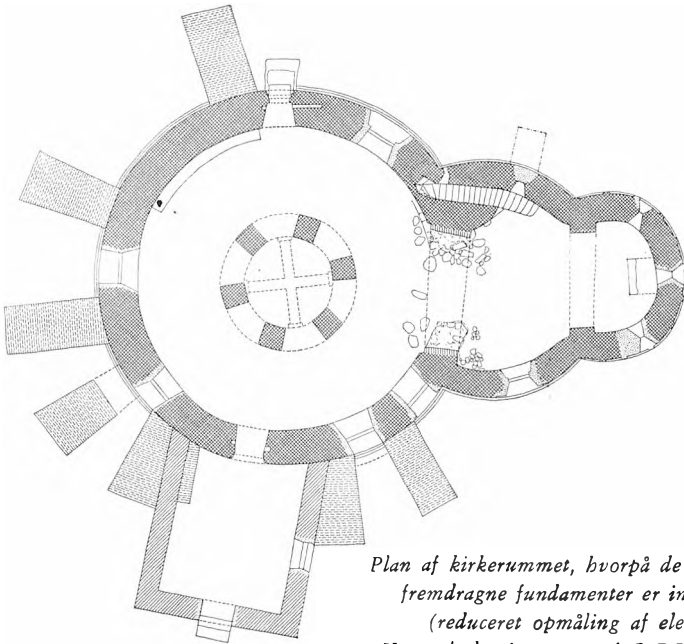
Laurentius var diakon i Rom, men stammede fra Spanien. Hans dødsdag sættes til 10. august 258 e.K. – Sct. Lars, på egnen siges

*Forsvarstokværket efter
opmåling af
Charles Christensen*

Plan af mellemstokværket (C.G.S. 1957)

Plan af kirkerummet, hvorpå de i 1955 fremdragne fundamenter er indtegnet (reduceret opmåling af elever ved Kunstakademiet, rettet af C.G.S. 1957)

stadig Larskirke og Larskersen (Larskirkesogn), synes at have været meget populær i Norden. Talrige kirker er viet til ham, bl. disse også Lunds Domkirke, og der er bevaret en række kultbilleder af ham fra midten af 1200-årene og fremover, oftest gengivet i diakon-drugt, stående med sin attribut, risten, ofte også med en bog i højre hånd. Legenden fortæller om ham, at han blev gjort til den romerske kirkes skatmester netop på det tidspunkt, da kejser Valerian satte ind med de store kristenforfølgelser. Under disse blev Laurentius fængslet, fordi han nægtede at udlevere kirkens skatte og ofre til de hedenske guder på kejserens befaling. Han udviste megen tapperhed under torturen, men da han svarede: »Natten har intet mørke for den, som oplyses af det guddommelige lys«, blev han overgydt med sydende olie og stegt på en rist.

Østerlars Kirke ligger på en højderyg, godt 100 m over havet, centralt i det ret store sogn. Fra rotundens skyttegang er der mod nordøst udsigt til kysten ca. 3 km borte. Bred og stærk med sine syv støttestøtter gør den et mægtigt, imponerende indtryk. Engang stod den der uden sin hvide dragt og muligvis også uden sin sorte hætte, barsk i granittens naturlige farve. Meget mere end en kirke har den lignet en fæstning, ikke venligt indbydende, men dystert truende. Og således forholder det sig også.

Bornholms fire middelalderlige rundkirker er nemlig opført som kirkeborge for at tjene som gudshus og, i urolige tider, tillige som tilflugtssted og værn mod fjender. I ufredstider var bornholmerne på grund af Bornholms geografiske beliggenhed overladt til at hjælpe sig selv, og netop i tilblivelsesårene gjorde venderne store dele af Østersøen usikker gennem velorganiserede plyndringstogter. Set på denne baggrund får disse ejendommelige fæstningsværker en klar mening: de har været et led i bornholmernes forsvar af land og ejendom. Og måske ikke mindst det sidste. Rundkirkernes øvre etager har kunnet tjene som udmærkede magasiner til oplagring af østersøhandlens vigtigste varer.

Under en gennemgribende istandsættelse af kirkerummet i 1955-56, forestået af arkitekt Rolf Graae under Nationalmuseets overopsyn, blev der under sigtning af det opgravede gulvfyld fundet 70 mønter, hvis alder og oprindelse nøje svarer til et foregående fund under en tidligere restaurering i 1891 på i alt 37 mønter. Af samtlige 107 i kirkegulvet fundne mønter kan kun to henføres til 1100-tallet, nemlig de to ret sjældne uden omskrift, som almindeligvis indordnes i Valdemar den Stores ældre skånske møntserie og menes slået kort efter 1157. Disse fund er vel ikke noget afgørende moment i spørgsmålet om kirkens rette datering, et spørgsmål, som gennem årene har været genstand for megen diskussion; men de afkræfter på den anden side heller ikke det omtrentlige tidspunkt, som man af andre grunde har fundet frem til, anno 1160. Mønterne befinder sig på Nationalmuseet i København som Danefæ, men der skulle være mulighed for at få nogle af dem deponeret til ophængning bag lås og slå i våbenhuset.

Bygningens ydre

Kirkebygningen består af apsis (alterrunding) og rundkor, som oprindeligt har været højere og indrettet til forsvar, samt et rundt, tre stokværk højt skib, hvis forsvarsindretninger endnu er kendelige. Bortset fra apsidens, som blev renskrabet i 1874 og således ført tilbage til sin oprindelige skikkelse, er kirkens ydre så stærkt overkalket, at man kun få steder kan skimte den rå eller kløvede kamp, som er sanket op fra marken eller stranden. Murene opførtes i henved to meters tykkelse som kassemur, d. v. s. med facade både udad og indad mod kirkerummet og med mellemrummet her udfyldt af grus og jord. — Silurkalksten (som brydes syd for Aakirkeby) optræder dog både som enkelte sten og i overvejende grad anvendt til sokler, buer og muråbningerne og udelukkende til de finere ledføjninger. — Bemærk særlig alterrundingen, som prydes med en frise af dobbelt-buer, hvoraf så hver anden fortsættes i en lisen ned til sokkelen — en bleget afglans af Lund Domkirkes apsis, men dog en udsmykning af særlig værdi ved kirken. Og kvindedøren

*Norddøren var indgangen
for sognets kvinder*

fik ikke alene en indfatning med smukke profiler, men en tympanon (døroverligger) med et stenhuggerarbejde (dobbeltkors i en dobbelt-ring), der ligeledes peger mod skånsk kirkebygningskunst. Den må fremhæves som øens fornemste, ja, den er vel uden sidestykke i vor hjemlige romanske arkitektur før år 1200, en ting, som har gjort, at man tidligere mente at kunne godtgøre, at både portalen, men iøvrigt også apsis, skulle være yngre tilføjelser til kirken. De nye undersøgelser har imidlertid gjort disse påstande til skamme.

Mens disse tre bygningsafsnit altså er romanske, kan det foran syd-døren tilføjede våbenhus næppe være ældre end fra middelalderens slutning. Også de syv svære støttestøtter er af uvis alder, dog er de optagne på skitser i Resens danske Atlas fra omkring 1675.

Rundskibet er det største af de fire på Bornholm. Fra nord til syd er rotunden lidt over 16 meter i udvendig tværmål, men danner ingen ren cirkel, og der er en affladning i sammenstødet mellem skib og kor, som er særlig mærkbar i de to øvre etager. Spor af oprindelige vinduer i »skibet« er aldrig påvist. Man må antage, at de romanske vinduer har været meget små, som f. eks. i Nylars. De nuværende store lysåbninger, som blev respekteret ved den sidste restaurering med undtagelse af det nordre, der blev formindsket med en trediedel, stammer fra reformationstiden, da menigheden blev aktiviseret i gudstjenesten ved salmesang og tekstlæsning. Så måtte dagslyset skaffes ind, og lidt brutalt huggede man store åbninger i kirkens mur, antagelig der, hvor de oprindelige vinduer sad. I koret derimod fremdrog man i 1955 et originalt vindue, i nordre side ved trappen. Vinduets yderparti er forsvundet ved en skalmuring på dette sted, hvor der indtil 1850 har stået en stræbepille. De øvrige vinduer i koret er alle ændrede i tidens løb.

Bygningens indre

Det sengotiske Våbenhus frembyder lidet af interesse. I 1921 blev her anbragt en runesten med velformet ornamentik og tre indskrifter. Den havde tidligere sin plads som karmsten ved klokketårnets nederste dør. Dens indskrift tydes således. »Broder og Emund lod rejse denne sten efter deres fader Sigmund. Krist og Sankt Mikkel og

*Det foran syddøren tilføjede våbenhus havde indtil 1870
bindingsværksgavl. Soluret er restaureret 1955.
Til venstre for indgangen er opstillet en runesten (se næste side)*

Sankta Marie hjælpe hans sjæl.« Runestenen angives at være fra hen imod 1100. Den store, af gotlandsk kalksten tilhuggede, gravsten, som nu står opstillet langs våbenhusets vestre mur, lå indtil 1882 ude på kirkegården tæt nord for skibet. Den stærkt slidte latinske randskrift lyder i oversættelse således: »På evangelisten S. Marcus' aften (25. april) i Herrens år 1370 døde hr. Henrik Greser, bed for ham!« Midt på stenen har været indristet en fremstilling af en præst med kalk i venstre hånd og den højre opløftet til velsignelse. På våbenhusets loft fandtes nogle gamle inventardele, som nu er konserveret og ophængt på våbenhusets vægge. En dør fra 1770'erne, antagelig fra skriftestolen, er nu anvendt som præstetavle. På fyldingen er der med oliefarver malet et billede af sædemanden.

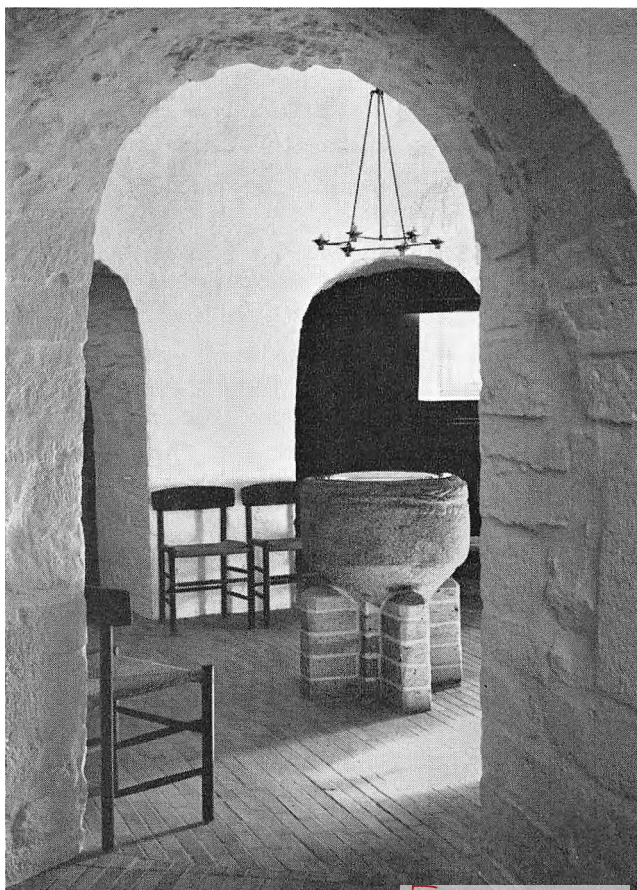
Runestenen med kors uden for våbenhuset er tydet således: »Thykil (eller Thorkil) rejste sten ... søn ...« Stenen angives at være fra ca. 1070.

Gennem kirkens sydlige portal, som er ret beskeden og temmelig molesteret, træder man ind i bygningens nederste stokværk: kirkerummet. I de lidt smige dørkarme ser man et par korresponderende huller til en stængebom. Det oprindelige gulv blev undersøgt i 1955. Det bestod af en primitiv stenbrolægning, hvorpå den murede siddebænk, som løb langs rundskibets ydervæg, var opført. En rest af den er delvis skjult af stolestader omme bag orglet. Det nuværende gulv er lagt af Hasleklinker, og træet der er anvendt til de nye stolestader, alle med låger, er bornholmsk eg. En række dygtige bornholmske håndværkere har ved restaureringen vist, at de er i besiddelse af fin håndværkertradition og fremragende evner. De har givet øens skønneste kirke et værdigt indre.

Kirkerummets indre diameter er henved 13,2 m, og det burde virke som det største rundskib på Bornholm, men kirkens indre virker som helhed trangt, sine steder næsten beklemmende. Årsagen hertil er, at rummet ikke helt er indhvælvet på samme måde, som i de tre mindre rundkirker. Sandsynligvis har dette næppe været muligt, der må have været en erfaring, som tilsagde, hvor stort et spænd man turde overdække med et ringhvælv af den bornholmske type. Her har man erstattet systemets massive midtpille med en hul murcylinder.

der, der med sine 6 meter i ydre diameter kun lader en rundgang på $3\frac{1}{2}$ meters bredde tilbage til »skibet«. Det lille rum i midten, af sognebørnene fra gammel tid kaldet »ovnen«, dækkes af et romansk krydshvælv og er ikke mere belemret med løse stole. Det er nu indrettet til dåbskapel, smukt og enestående i sin art. Den romanske font, som er erhvervet fra Rø Kirke, er opstillet på teglstenssokkel, da kun den rått tilhuggede kumme var bevaret. Dåbsfadet og »lysekronehimlen« er nye.

Udvendig på midterpillen findes nogle i 1889 opdagede og af prof. Kornerup restaurerede kalkmalerier. Den istandsatte billedfrise brydes nu af en meget stor lakune, men har oprindeligt nået hele

*Et glimt af
dåbskapellet i den
hule murpille, set
fra kirkerummet.
Her i »ovnen« var
tidligere tæt besat
med stole*

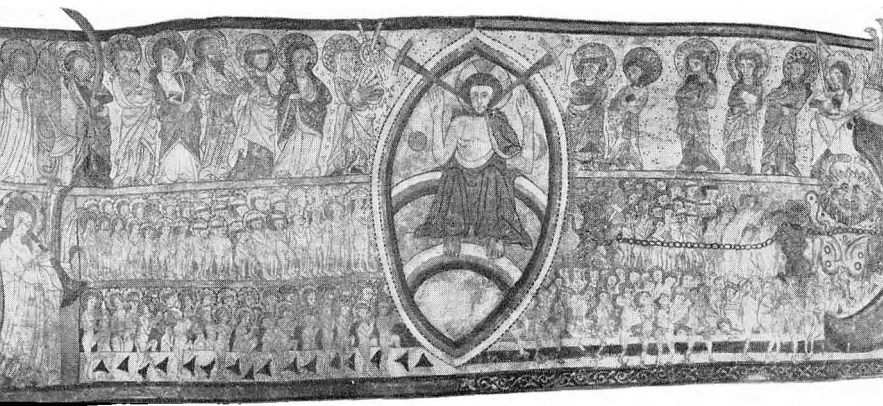

»læses« fra midten mod venstre

»ovnen«s ydervæg rundt. Den gengiver hovedpunkterne i Kristi liv, begyndende på pillens nordøstside mod venstre med Mariæ forkyndelse og sluttende med en stor fremstilling af Den yderste dag.

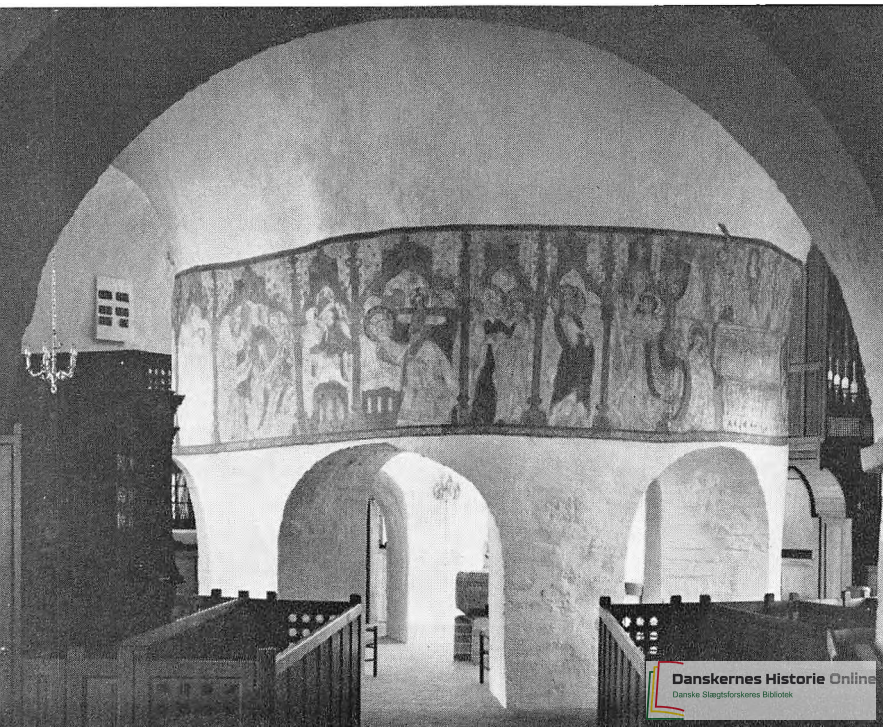
I det første felt ses engelen Gabriel med skriftbånd i hånden henvendende sig til Maria, som står i et særskilt felt. Dernæst følger et billede af Marias besøg hos Elisabeth. Maria med krone på hovedet modtager kærtegn af Elisabeth. I nabofeltet ses Maria liggende på et leje, løftende det lille Jesubarn op foran sig, bagved står oxen og æselet, og over dem lyser Betlehemstjernen. Til dette optrin hører den i 5. felt afmalede Josef, som er vist med toppet jødehat på hovedet. Han sover på en stol med hånd under kind. Det 6. felt udfyldes helt af en episode, der er levende gengivet med de vel karakteriserede heste, men det er ikke ganske klart, hvad billedet hentyder til, måske har det med barnemordet i Betlehem at gøre. I de følgende seks felter var billederne så beskadigede, at de efter undersøgelserne atter blev overkalkede. Og det lykkedes ikke for Nationalmuseets konservator at ændre den tingenes tilstand, eller at fremdrage væsentligt nyt ved den smukke restaurering af billedfrisen i 1960.

Efter lakunen følger tre billeder fra lidelseshistorien: nedtagelsen af korset, korsfæstelsen og opstandelsen. Kristus træder frem af graven med rød sejrspane i hånden, neden for kisten ligger sovende soldater iført ringbrynjer og med våben i hænderne. På den anden side af et næsten ødelagt himmelfartsbillede findes endelig den store

Frisen slutter med Dommens Dag

komposition, delt i flere afdelinger, uden gotisk rammeværk, men flankeret af engle med basuner. Til venstre for Kristus, som i en stor mandorla troner som verdensdommeren på regnbuen omgivet af sol og måne og ordets sværd, går de retfærdige ind i saligheden. I det

øverste afsnit står et udvalg af kirkens hellige, nogle af dem kendetegnet ved attributter, f. eks. Peter og jomfru Maria. Til højre for Kristus ser man de fortabte, og her, under ærkeenglen, opslår helvede sit gab, hvor fanden sidder skrævende på hug og med et ondt grin fremviser sin skabede bag. Tre smådjævle håndterer fangelænken, som de har slået om de fordømtes skare. Billedernes farveholdning er meget enkel.

Professor Kornerup skønnede i 1889, at billederne måtte stamme fra omkring 1350. Også på den indvendige side af »skibet«s ydermur fandtes spor af kalkmalerier, og ved pudsafhugningen i 1955 på murflader og hvælv kom rester af et stort billede til syne på apsis-hvælvingen, muligvis forestillende treenigheden. Disse rester er imidlertid atter blevet overkalkede. Kun det lille kors ved den ene kroneroset i loftet fik lov at blive stående.

Ved pudsafhugningen kom også størstedelen af den runesten til syne, der er brugt som overligger ved kirkens norddør: kvindedøren. Nationalmuseets runolog Molkte har tydet den således: »...rnils og Fuluge (de lod rej)se denne sten efter Thormar deres broder.«

Korbuen (Triumfbuen) er udvidet. Ved undersøgelser af buens oprindelige fundament viste det sig, at den fra første færd har været meget smal, kun omkring 2,80 m bred. Udvidelsen er vanskelig at datere. Den nuværende korbue har i forkanterne ind mod skibet et par buerester, der leder tanken hen på de sidealternicher, der på omtrent tilsvarende vis er bevaret rester af i Ny Kirke.

Prædikestolen er et renæssancearbejde fra 1595. Stolen står i renset træ med partiel forgyldning og farve i arkadefelterne. Foroven findes på latin et citat fra Davids salmer. På dansk lyder det: »Gud vil give sit ord med en stor skare af evangelieforkyndere.« Forneden læses, ligeledes på latin, ordene fra Matth. 9, 38: »Bed høstens herre om at sende arbejdere ud til sin høst.«

På rundhusets nordmur hænger et maleri, der forestiller den i året 1700 afdøde sognepræst Jørgen Jensen Sode, hustruen Maren Hansdatter Ancher og børnene Jens, Herman og Margrethe. Sodes navn forekommer også på kirkens lille klokke, og overleveringen vil vide, at hans tre brødre alle var præster ved øens tre andre rundkirker.

De syv små lysekroner er 1928 kopieret efter en renæssancekrone i Ruts Kirke, måske overflyttet dertil fra kirken på Hammershus.

Orglet er nyt, udført af Marcussen og Søns orgelbyggeri i Åbenrå. Det har to manualer og pedal og er disponeret med 15 stemmer, der fordeler sig således: I hovedværket: Principal 8', Rørfløjte 8', Oktav 4', Flachfløjte 2' og Mixtur 3 Kor. I brystværket: Gedakt 8', Rørfløjte 4', Principal 2', Oktav 1' og Krumhorn 8'. I pedalet: Subbas 16', Oktav 8', Rørfløjte 8', Oktav 4' og Quintatön 2'. Orglet har to facader, og piberne i forfacaden er forcirede med bladguld.

Prædikestolen er anbragt i skibets sydvestre hjørne ved triumfbuen. De nye lukkede stolestader, der er holdt i ubehandlet egetræ, falder godt ind i interiøret

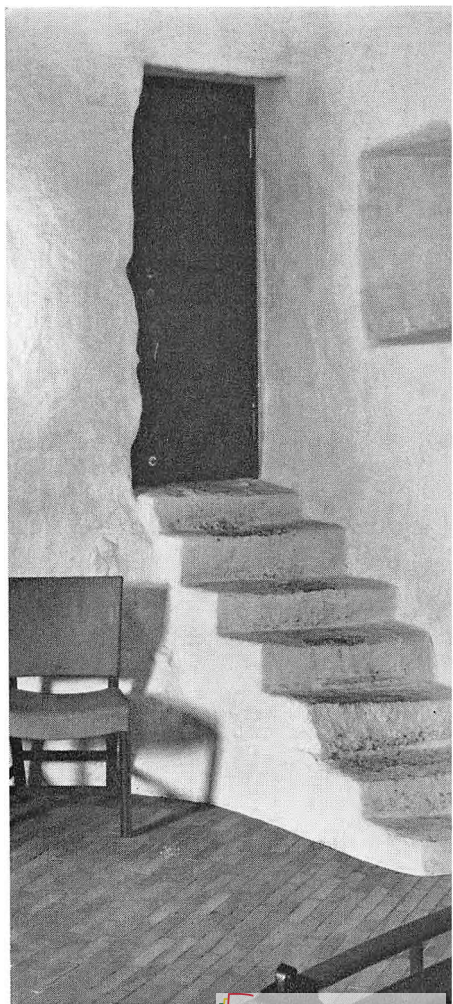
*Enkelt og smukt
står alteret mod den
hvide korrunding.
Høms kristusfigurer
virker stærkt
på beskueren og er
i harmoni med
kirkerummet og de
gamle kalkmalerier*

Altartavlen, som er et snitværk i renæssance fra omkring 1600, et skånsk arbejde, står nu atter på sin gamle plads på det middelalderlige af silurkalksten murede alterbord. I henved 75 år har den været fjernet fra kirken, deponeret på Nationalmuseet. Nu er den nystaffet af maleren Poul Høm, som også har forestået udsmykningen af prædikestol og orgel. I storfelterne har han malet nye billeder af Kristus med brødet og vinen. På rammeværket er ældre indskrifter fra forskellig tid respekteret. Ordlyden af indskriften i nordre, neder-

ste felt oversat fra latin er følgende: »I 1605, da velbyrdig mand Hans Lindenow, herre til Ørslev, var denne ø's lensmand og Lars Olsen Fynbo denne kirkes præst, blev denne tavle malet med sine farver, Gud til ære og kirken til pryd.« I det søndre, nederste felt står: »I 1638, da velbyrdige mand Holger Rosenkrantz, herre til Demmestrup, var befalingsmand på denne ø og Thomas Mikkelsen Vejle præst for hjorden her, blev denne tavle påny malet med tilføjelse af visse figurer.«

Fæstningen

Fra korets nordvesthjørne fører en stentrappe op til de øvre stokværk. Trappen er så smal, at kun én ad gangen kan bane sig vej op ad den. Halvvejs oppe fører en døråbning ind til Mellemstokværket, som er dunkelt, idet flere af dets oprindelige lysåbninger er blevet til-murede ved reparationer af den ydre mur. Rummet er meget lavere end kirkerummet nedenunder, men hvælvet på tilsvarende måde og må antages at være beregnet som tilflugssted for de ikke-kæmpende, mens det effektive forsvar førtes fra 3. stokværk. Foruden ad den snævre trappe inde i murværket var der mulighed for at komme op eller bringe nødvendige forråd op gennem en dør i stokværkets ydermur. Der kunne man på bjælker anbringe en platform,

*Trappen op til fæstningen
begynder i koret*

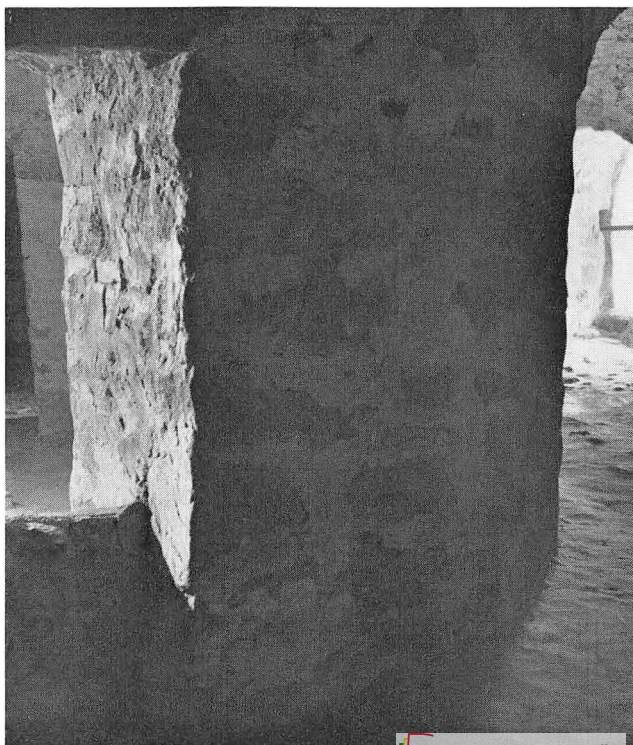
hvortil en stige kunne rejses, og døren har kunnet stænges med en svær bom — bomhullerne ses tydeligt den dag i dag. I rummets østlige side fører en oprindelig dør ud til korets tagrum, hvor oversiden af den kuplede korhvælvning danner gulvet. Murrester af forskellig art inde over kor og apsishvælv er vidnesbyrd om, at rundkoret oprindelig må have haft et anseligt øvre stokværk, højt som i den store Hagby rundkirke ved Kalmar, og ligesom dennes rundkor indrettet på en sådan måde, at det kunne understøtte kirkens forsvar. Oppe under det nuværende saddeltag ser man spor af en dørråbning, som med to trin fra 3. stokværks skyttegang har ført ned på det forsvundne korstokværks trætag. Man må forestille sig dette tag værende fladt som en stridsplatform og omgivet med et muret brystværn, hvis krone kan have været udtakket i tinder og skydeskår.

De undersøgelser af kirken, som afdøde museumsinspektør, arkitekt C. G. Schultz har foretaget og hvis epokegørende resultater han har redegjort for i »Danmarks Kirker« udgivet af Nationalmuseet 1954, synes at vise, at mellemstokværket oprindelig har været skibets øverste, fulde etage, som i sin første udformning har været afsluttet med et bjælkelag af træ af lignende karakter som i Ols Kirkes forsvarsanlæg. Hvorlænge man har benyttet kirken i dens første skikkelse, om dens trætage kun har gjort tjeneste nogle få år, eller om der gik en menneskealder, før man skred til at erstatte dem med de nuværende stenkonstruktioner, kan ingen vide. Men Schultz regner med, at skibets øvre stokværks endelige udbygning i sten er forudsat fra begyndelsen og blot er udskudt, enten for hurtigst muligt at sætte kirken i forsvarsberedskab, eller fordi man har måttet vente en vis tid, indtil kalken i underste stokværk var så afbundet, at man turde fortsætte og belaste det med de øvre stokværks tunge stenmasser. Noget tyder på, at man ikke har ventet længe nok. Støttepillerne og murankrene og de meget dybe revner i kirkerumshvælvet, som pudsafhugningen i 1955 afslørede, kunne tyde på det.

Med udbygningen i sten af rotundens 3. etage havde kirken fået sit endelige af forsvarshensyn helt prægede tilsnit, og Schultz mener, at der intet er til hinder for, at disse byggetekniske forbedringer kan have fundet sted før år 1200.

Hvor tidligt man så har begyndt at ændre kirkens udseende i retning af det, vi kender i dag, kan ikke siges. Men nedbrydningen af korets øverste etage til den nuværende murhøjde og rejsningen af saddeltaget til erstatning for stridsplatformen kan, efter karakteren af de ovenfor omtalte murrester over korhvælv og apsis, godt have fundet sted tidligt i 1200-tallet. Meget senere er derimod den næste ombygning, hvorved skyttegalleriet blev lukket og sat ud af funktion, idet brystværnet blev forhøjet, og det nuværende kegletag lagt helt ud over ydermuren.

Fra mellemstokværket til 3. stokværk fortsætter trappen i ét løb. Dens munding, der beskyttes af en ret godt bevaret hjælm, fører ud i en ca. 1 m bred skyttegang. At denne gang oprindeligt har været åben, synes at fremgå af gulvets beskaffenhed. Det er nemlig lagt med udadhældende kalkstensfliser og forsynet med flere spygatter. Skyttegangens nuværende ydermur er delvis af nyere dato. Muligvis har den oprindeligt været forsynet med skydeskår i lighed med, hvad

*Mellemstokværket
virker meget
knugende med det
lave, hvælvede loft
og den store
hule murcylinder
i midten*

der er tilfældet i Nylars Kirke. Hvor forhøjelsen af brystværnet begynder, sidder hele vejen rundt en mængde firkantede bomhuller med gennemsnitlig en meters afstand fra hinanden. Ved hjælp af disse huller og løse udstikkerbomme kan man rigge en løbebro op, der kan gøre tjeneste ved reparation af kegletaget. Nogen forsvarsmæssig betydning kan bomhullerne næppe have haft.

Fire trin leder fra skyttegangen ned til det indenfor liggende vagtrum. Hængselsrester i døråbningen viser, at rummet har kunnet spærres. Rummet belyses svagt af otte små glugger, fordelt nogenlunde jævnt i ydermuren, der må betragtes som 3. stokværks egentlige facade, og de må enten være lysåbninger eller skydehuller, måske både og. Fra vagtrummet fører en dør ind til midtertårnet, som her har en betydelig mindre diameter end i de to nederste stokværk. Dets indre får en smule indirekte lys fra små vinduer, udformet på samme måde som de ovenfor omtalte. Højest sandsynligt har midtertårnet oprindeligt været højere. Murkronen har netop det udseende, man ville vente at finde, hvis man vidste, at den oprindeligt havde været højere og senere rettet til, som den nu er. I hvert fald er den nuværende tagkonstruktion, som ovenfor sagt, ikke oprindeligt. Måske går den tilbage til 1744, et årstal, man tidligere har konstateret på tagkeglens »konge«, og som til tider er læseligt på brystværnsmurens sydside, helt oppe under tagskægget. Imidlertid havde taget efter Resens skitse allerede 1675 omtrent det samme udseende som i vore dage. Den oprindelige ordning var formodentlig den, at taget hvilede på skyttegangens indermur, mens skyttegangen lå åben. Og så har midtertårnet løftet sig op over taget på lignende måde, som det stadig ses i Thorsager og Bjernede rundkirker (se side 2).

Om kirken nogensinde har været udsat for angreb, fortæller historien os intet, og ingen spor i kirken giver oplysning om, at kampe har raset der.

Klokketårnet

20 meter vest for kirken står det nuværende klokketårn, der i tidligere tid lå i kirkegårdsmuren. Fra dette sted har man kunnet beskyde og således forsvare begge kirkens indgange.

*Fra skyttegangen
fører en trappe
ned til det indre af
forsvarstokværket,
der også har en
hul pille midt i.*

*Det underste
bjælkelag i
tagkonstruktionen
har muligvis båret
det flade tag,
hvorigennem pillen
stak op som et
udkigstårn*

Den murede underbygning bærer et klokkestokværk, der på vanlig bornholmsk maner er udformet som et lille bindingsværkshus. Det er helt indklædt med tjærede brædder, og bag disse står klokkestokværkets prægtige og velbevarede egetømmerkonstruktion. Et par af de svære bjælker er i ældre tid blevet skåret over for at skaffe plads til den nuværende klokkestol.

I denne er kirkens to klokker ophængte. Den største bærer foroven følgende indskrift: »Holger Rosenkrans den welbirdig mand gubernator ofver Borninholm land bewilgede mig at gjøre oc mig til Laurs Kierke foere. Jeg med min liflige steme paminder Eder Guds ord aldrig at forgleme. Min factor Christen Larsen Monewe (?) mig lot stobe til Guds ere der mand mone skijve (!) 1640. H. Thomas Mikkelsen W P RN LR T M ARENT KLEIMAN ME PECIT LUBEK.« Thomas Mikkelsen Wiborg døde som præst i Østerlarsker 1658. På

slagringen findes en latinsk indskrift, der i dansk oversættelse lyder: »Kom til Herrens hus, hør Kristi evangelium, sank her den gode sæd, som tilfalder Eder til gavn og glæde.«

Den lille klokke har følgende indskrift: *A(nn)o 1684 da høyeadle oc welb. herre oberste Bendiz von Hat var overcommandant oc amptman her over landen oc sogneprest her til kirken var H. Jørgen Jensen Sode er denne klokke ved Paul Kofod overfort oc ladet omstobe til Gudes are (!) Osterlavridts Kirke menighed til bedste f.. Lade mig ved dem som sagde til mig: Wi ville gaa til Herrens huss.*

ARENT KLEIMAN ME FECIT LUBECK.

Træsnit

Grafikeren Sigurd Vasegaard

Fotografier

Alle billeder af kirken udvendig og indvendig er af Jesper Høm.

Frisen med kalkmalerierne samt de to billeder af fæstningens øvre stokværk er af Steen Rønne.

Den lille klokke er fotograferet af museumsinspektør, dr. phil. Otto Norn.

Det gamle embedsseg

efter tegning af Holger Schmidt

Rekonstruktionen

side 2 efter tegning af
Charles Christensen (1940)

Grundplaner

velvilligst udlånt af Nationalmuseet

Klicheer

Københavns Klichéfabrik

Tilrettelægning og tryk

Gornitzkas Bogtrykkeri, Allinge

5. oplag 9.000 expl.

Østerlars kirkes klokketårn →

